

## Trencsényi László: „Kilián István 85 – Debreczeni Tibor 90” – Pódiumbeszélgetés a PIM-ben

2018. november 7-én, bizonyos szempontból bizarr helyszínen, az irodalom, az írott művészetek fellegvárában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban fogadták és köszöntötték tisztelői azt a két jeles szakembert – hosszú életútjuk kerek évfordulója alkalmából –, akiknek életművében éppenséggel az a lényeges elem, hogy – ha különbözőképpen is – amellet tanúskodtak, hogy a dráma, a színjáték igazi médiuma a játék, az előadás, a szín, s kevésbé az írott szöveg. Példaként idézem Kilián István „történetét” egy passióelőadásról, ahol a lejegyzett dialógusban a drámatörténészek oda nem illő szöveget találtak. A professzor fejtette meg a rejtélyt: a diákok a komor előadás alatt sem tagadták meg kamasz voltukat, a keresztfát őrző katona durván megrézfalta a Megfeszítettet játszó társát, aki „kiszólt” a daraból, megfenyegetve a durva viccet elkövető társát. Debreczeni Tibor életművében pedig ott a fordulat, amikor 1957-ben egyetemi karrierje megtörvén, középiskolai tanériként döbben rá: a katedráról az irodalom nyelvén nem szólhat igazat, de a pódium, a diákszínpad alkalmas helye, műfaja az ifjúság és a valóság hiteles szembesítésének.

Kilián István professzor úr 85 éve, 1933 áprilisában, Debreczeni Tibor tanár úr 1928 októberében született. A két életmű közt játékosan szöveget sző két

mű is. *Szín – kör – játék*. Ez Debreczeni Tibor első jelentős drámapedagógiai gyűjteményének címe a hetvenes évekből. És: *Szín – játék – költészet*. Ez az öt esztendeje kiadott, Kilián professzort köszöntő ünnepi kötet címe. *Játék és szín*; alighanem ez a két közös szó kulcsszó az életműben – s a beszélgetésben is.

A találkozón engem ért e megtiszteltetés, hogy kérdezzem a vendégeket élettapasztalataikról, szakmájukról a különböző, drámával, színházzal, drámapedagógiával összefüggő kérdésekben az ünnepi program rendezői, az MTA Színház és Filmtudományi Állandó Bizottsága és Drámapedagógiai Albizottsága közössége nevében. Mindkettejüket régóta ismerem. Ők korábban nem ismerték egymást, valahogy úgy, mint Váci Mihály *Mohos favödör* című esszéjének hősei; most találtak rá a közös forrásra, melyből művük merítkezik. (Kiliánt ismertem korábban, apám nagy kedvvel olvasta korai forrásközleményét, a Miskolcon lelt iskoladráma-gyűjteményt, s a professzor egyetemi hallgatóként szerepelt a Menandrosz: *Embergyűlölő* magyarországi ősbemutatóján, a latin szakos pesti egyetemisták Ruszt József rendezte egyetemi színpadi előadásán. A mű nagy jelentőségű az európai drámatörténetben, s ebben az időben lelték meg a papirusztekercset; apám, Trencsényi-Waldapfel Imre e művet fordította frissiben, s méltatta jelentőségét. Debreczeni Tibort pedig a hetvenes évek közepén ismerhettem meg – az úttörők gyermekszínhátszói fesztiváljának voltam az egyik szervezője, ő pedig a legendás Népművelési Intézet felelőseként

képviselte a „szakmát”. Jól tudtunk együtt dolgozni a reformokon – ő is így emlékszik Emlékirataiban.)

Az ünnepi emelkedettségű beszélgetésben azért először az életutak különbözősége került szóba. A tanulság, hogy az ünnepek közt lévő öt esztendő mekkora különbség a „rájuk mért” élmények intenzitását illetően; hogy különbség van köztük abban is, hogy Debreczeni hitvalló protestáns, Kilián a cisztercitáknál nevelkedett hűséges katolikus; Debreczeni szervező (kovászember – ahogyan egy interjúban mondják róla), előadó- és alkotóművész, a *drámapedagógia* hazai *atyja*, Kilián kutató, tudós, az *iskoladramák* feltárásának kiemelkedő *pionírja*. Közel hozza őket persze az a tény, hogy az iskoladramák, tehát a színházpótló, liturgiakiiegészítő darabok valóságos tanulási, pedagógiai célok tudatában keletkeztek, akár sajátos elődjeiként tekinthetők a reformpedagógiai, modern drámapedagógiai aktusoknak. S mindketten dolgoztak a felsőoktatásban, tanárképzésben, Debreczeni pályája utolsó szakaszában Nagykőrösön, a Tanítóképzőben, Kilián a Miskolci Egyetemen.

Vajon jelent e köztük közösséget, hasonlóságot, hogy mindketten néptanító dédapákat tudnak családfájukban? Debreczeni valóságos tanítódinasztia leszármazottja. Erről is szóltak a beszélgetésben. Bizonyára közös az életútban a trianoni békeszerződéssel határon túlra szakadt „óshaza” – a Debreczenik a szlovákiai, kárpátaljai, ukrainai Váriban, a Kiliánok a felvidéki Biccseán éltek. Különösen Debreczeni hitvallásában erős máig az elszakadás sokkja. Sajátosnak tekinthető, hogy bár diákéletük fő színtere, Eger és Debrecen több szempontból is külön világ, mégis a haza „keleti fele” dajkálta őket, Kilián a Palócföldet, Debreczeni Szabolcsot tekinti szülőföldjének. Utóbbi profetikus elhivatottságát

is innen eredezteti. Jeles tanáregyéniségek formálták őket emberré. Kilián professzor ízesen emlékezik Ágoston Imre Julián atyára, a „reverendás focistára”, Debreczeni édesapjára, a kisvárdai gimnáziumban őt tanító Margócsy Józsefet s a nagyhatású debreczeni professzort, Karácsony Sándort emlegette.

1956 meghatározó élmény volt számukra. Debreczeni számára sorsfordító, hiszen a városi Forradalmi Bizottmányban való részvétele miatt „számúzték” a középiskolába, s mint fentebb írtam, itt ismert rá a színpadról kimondott igaz szó erejére. (Sajátos, hogy pályája második fordulata lesz az, amikor a diákszínjátszást „takarítja ki” félelmében a politika a hatvanas évek végén – hiába küzd érte a mozgalomszervező. Ez után a „második kiűzetés” után talál rá a gyerekkorosztályra, s lesz a drámapedagógiai mozgalom megalapítója. Kilián ezalatt parókiák padlásait, pincéit bújja tanítványaival, s drámai emlékek sokaságát leli a porosodó kéziratok közt, feltár, fordít, kiad.

Csokonai Vitéz Mihály állócsillag pályájukon. Kilián professzor első debreceni múzeumi munkája egy Csokonai-kiállítás (*Csokonai boldog napjai* címmel ír a szomorú öregdiákról). Debreczeni a reformpedagógusok hősi őst leli a kicsapott debreceni – a Nagyeredőn diákjaival pipázó, forradalmárlelkületű – diákban, a Csurgón harsány diákelőadásokat szervező ifjú tanárban. Nem véletlen, hogy az ő munkáját Csokonai nevével fémjelzett díjjal ismerik el.

Amíg Debreczeni színjászó fesztiválokat szervez, drámapedagógus-tanfolyamokon hirdeti az újat, Kilián is eleven szóra bírja a kéziratokat. Élére áll a Schola Ludens mozgalomnak, melynek során diákok mutatnak be egykori iskoladramákat.

Itt kell említeni, hogy Kósa Vilma és Jakab Viktória férjük támogatói, részeseik sikereiknek (és persze gondjaiknak is).

Fontos közös vonás mindkettejük szakmai hitvallásában a folklórhoz kötődés, a folklorizmus. Debreczeni korábban azt igazolta, hogy a népi gyermekjátékok kincsestárában fellelni jóformán minden olyan gyakorlatot, etűdöt, melyet az atlanti drámapedagógiában a jeles szakemberek kikísérleteztek, formába öntöttek, Kilián pedig a népi színjátékg vezetési kutatásait. Legutóbbi, 2018-as kötete is erről szól. A csaknem ezer oldalas könyv címe: *A karácsonyi ünnepkör színjátékai Magyarországon (11–18. század)*.

Megfáradtan? Az öregkor kihívásaival küzdve? Dehogy. Munkakedvvel, küldetés-tudattal. Babitscsal szólva: „míg az égi és ninivei hatalmak engedik.”<sup>1</sup>

## Takács Géza: Tűnődések, találkozások II.

Egy kislány acélkarmaira utaltam legutóbb, hogy miként képes foglyul ejteni a családját, mindenekelőtt az édesanyját.<sup>2</sup> Átvette otthon a parancsnokságot, miközben az iskolában éveken át kiválóan működött és együttműködött, míg egyszer aztán ott is dacolni támadt kedve, és iskolafóbiája támadt, alighanem önerőből. Ebben kellett volna tanári segítség, de végül nem lett belőle semmi, mert jöttek a pszichológusok (akik bizonyára komoly terápiát dolgoztak ki, s csak remélhető, hogy az majd segít is). A tanári program ott akadt el, ez volt az akcióterv, hogy a kislányt haza kellett volna kísérni a különóra keretében, majd

elémenni, és az órát sétálással összekötni, mert egyébként nem volt hajlandó két utcát gyalog megjárni, valakinek a felnőttek közül vinni-hoznia kellett őt autóval.

Mennyivel más ez, mint a nála csak egy-két évvel idősebb Greta Thunberg „iskolakerülése”, világgal való dacolása. Holott talán ugyanaz a lelki forrása. Greta elmondta az ENSZ klímakonferenciáján tartott sajtótájékoztatóján, a lengyelországi Katowicében tavaly decemberben a Kommunista kiáltvány aktuális verzióját: Világ gyermekei, egyesüljtek a felnőttek végtelen önzésével és vakságával szemben, hogy holnap is emberi életet élhessünk! „Miért kell tanulnunk egy olyan jövőért, ami lehet, hogy el sem érkezik?” A klímaváltozás elleni harcának, péntekenkénti demonstrációjának (Fridays For Future) a svéd parlament előtt – egészen addig folytatja, míg Svédország nem csökkenti évi 15 százalékkal a szén-dioxid-kibocsátását – nagy a nemzetközi visszhangja, és hatására komoly diákfelvonulások voltak világszerte. Nem tudom, szóba hozták-e nálunk az iskolákban osztályfőnöki, biológia- vagy földrajzórán. Nem tudom, akadtak-e diákközösségek, akik felfigyeltek Greta Thunberg segélykiáltására. (Nem találtam nyomát.) Mely ráadásul személyes életében is radikális (fogyasztáskritikus) magatartásváltozással járt. Engem a svéd klímaaktivista Greta története meg is rettent, miközben meghat (és felnőtt gyáva-ságaimra, megalkuvásaimra figyelmeztet). Megrettent, mert a gyermekek forradalmának nyilván éppen a gyermekek volnának az áldozatai. Ahogy a vegán étrend és értékrend szerint élő, Asperger-szindrómáját vállaló Thunbergre sem tudok nem áldozatként gondolni.

<sup>1</sup> A válaszok részletei egyébként jól követhetők Debreczeni Tibornak magánkiadásban nemrég megjelent *Forró székben* című önéletírásából, ill. a hivatkozott *Kilián Emlékkönyv*be foglalt részletes életútinterjúból. (A Szerk.)

<sup>2</sup> Tűnődések, találkozások I. *Új Pedagógiai Szemle*, 68. (2018), 9–10. sz., 143. Link: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/tunodesek-talalokozasok-i>